

Kompostens politik: magt, modstand og forandring i grøn omstilling af affaldshåndtering i en dansk børnehave

Authors: ¹Nanna Jordt Jørgensen & ²Gritt B. Nielsen

Affiliation: ¹Københavns Professionshøjskole; ²Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse, Aarhus Universitet

Contact corresponding author: Nanna Jordt Jørgensen; najo@kp.dk

Resumé

Med afsæt i et komposteringsprojekt i en dansk, kommunal børnehave undersøger vi, hvilke former for magt og modstand der kommer i spil, når politiske ambitioner om øget grøn omstilling og bæredygtig affaldshåndtering kobles med naturpædagogiske projekter. Inspireret af nymaterielle teorier om handling, magt og modstand viser vi, hvordan komposteringsaktiviteter i børnehaven – til trods for at de præsenteres som et spørgsmål om apolitisk naturfaglig viden – rummer forskellige former for mikropolitisk magt og modstand, der udfordrer det offentlige systems ambitioner om øget grøn omstilling og den form for styring af borgerne, dette system bygger på. Den mikropolitiske modstand ligger især indlejret i pædagogiske tiltag for at sanse-iggøre, af-anonymisere og lokalisere affaldet og i lokale forhandlinger om implementering af offentlig affaldssortering i børnehaven. I artiklen argumenteres endvidere for, at et forskningsfokus på sådanne mikropolitiske aspekter af affaldshåndtering og kompostering kan bidrage til at synliggøre og udvikle alternative livsformer og løsninger.

Nøgleord

Forandring, modstand, affald, kompost, antropologi, bæredygtighedspædagogik

---

©2019 Nanna Jordt Jørgensen & Gritt B. Nielsen. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), allowing third parties to share their work (copy, distribute, transmit) and to adapt it, under the condition that the authors are given credit, that the work is not used for commercial purposes, and that in the event of reuse or distribution, the terms of this license are made clear.

Citation: Jørgensen, N. J., & Nielsen, G. B. (2019). Kompostens politik: magt, modstand og forandring i grøn omstilling af affaldshåndtering i en dansk børnehave. *Forskning og Forandring*, 2(2), 6-24. <https://doi.org/10.23865/fof.v2.1722>

Abstract

The politics of compost: Power, resistance and change in sustainable transition of waste management in a Danish day care institution.

Based on a study of composting initiatives in Danish day care institutions, this article explores the forms of power and resistance that emerge when political ambitions to promote sustainability transitions intersect with pedagogical approaches to early childhood nature education. Inspired by new material approaches to agency, power and resistance, the article shows how composting, even though mainly presented as an apolitical activity, involves particular kinds of micro-political engagement and resistance that challenge municipal aims for green transition and the kind of governing of the citizens which is intrinsic to this system. Forms of resistance are particularly embedded in pedagogical practices of sensing, de-anonymizing and localizing the waste, as well as in the negotiation over public waste sorting. We argue that by attending to the micro-political aspects of waste management and composting, researchers can play an important role in co-producing and making visible alternative lifeworlds and solutions.

Keywords

Change, resistance, waste, compost, anthropology, sustainability education

Introduktion

I børnehaven Blommehaven er en flok børn og pædagoger i gang med at bygge en kompostbeholder under kyndig vejledning fra Louise¹, der arbejder med børn og bæredygtighed i kommunen. Som del af et større projekt om havebrug og dyrkning i børnehaverne har Louise taget initiativ til at opsætte kompostbeholdere i kommunens daginstitutioner. Havebrugsprojektet var oprindeligt støttet af fondsmidler, som Louise selv havde søgt, og hun arbejdede derfor i starten på projektet som en slags selvstændig konsulent. Men efterhånden har kommunen med Louises ord ”adopteret” projektet, og kommunen betaler nu hendes løn. Uden Louises initiativ var projektet om kompost sandsynligvis ikke blevet til noget, men nu indgår det som led i kommunens overordnede ambitioner om grøn omstilling, ligesom det supplerer det naturpædagogiske arbejde, der finder sted på særlige naturcentre i kommunen (f.eks. naturskoler og naturværksteder). Det særlige ved projektet er, at Louise (som regel på invitation fra en institutions ledelse) tager ud til børnehaverne for at igangsætte en forandringsproces. I samarbejde med pædagoger og børn bygger Louise plantekasser og kompostbeholder til daginstitutionen, og hun går i dialog med det pædagogiske personale om komposteringsprocesserne, hvad disse kræver, og hvilke pædagogiske muligheder de rummer. Personalet forventes at fortsætte arbejdet, også når Louise igen er taget tilbage til forvaltningen. På den måde har projektet som ambition at igangsætte små forandringer af hverdagspraksisserne i institutionerne, men samtidig spiller det sammen med bredere kommunale og nationale tiltag for at fremme grøn omstilling.

Med afsæt i et mindre etnografisk studie af det kompostprojekt, Louise igangsætter i Blommehaven, ser vi i denne artikel nærmere på, hvordan politiske ambitioner om øget grøn omstilling og bæredygtig affaldshåndtering kombineres med pædagogiske

projekter i en kommunal børnehave. Især er vi nysgerrige på, hvordan og af hvem, disse nye initiativer bliver gjort mulige eller umulige, og hvilke former for magt og modstand initiativerne derved kan siges at rumme.

Grøn omstilling nyder generelt stor opbakning såvel inden for den offentlige sektor som i den bredere befolkning i Danmark (se f.eks. <https://concito.dk/emne/klimabarometeret>). Det gælder også i forbindelse med det stigende antal nationale og kommunale tiltag for at indføre mere bæredygtige affaldshåndteringssystemer, som kan indgå i en omstilling til cirkulær økonomi (Københavns Kommune, 2018; Regeringen, 2013). Den udbredte enighed om, at grøn omstilling er godt, betyder, at borgeres græsrodsaktivisme – som eksempelvis Louises, der i begyndelsen godt kunne forstås som en protest mod kommunens langsommelighed og prioriteringer omkring naturaktiviteter i daginstitutionerne – ofte ikke står i modsætning til, men snarere bliver støttet af eller decideret inkorporeret i kommunens eget arbejde. På dette felt bliver det offentlige derfor ikke en autoritet, der udøver (en undertrykkende) magt oppefra, som mindre magtfulde aktører kan yde modstand imod. Som vi skal se i denne artikel, ser det snarere ud til, at forandringerne hen imod grøn omstilling rummer andre typer af mere subtile magt- og modstandsrelationer.

For at undersøge og begrebsliggøre disse relationer indleder vi artiklen med en diskussion af det teoretiske afsæt, der ligger til grund for vores forståelse af, hvordan forandring, magt og modstand kommer i spil i forhold til affaldshåndteringen i en dansk børnehave. Her viser vi også, hvordan affaldshåndtering kan forstås i en større sociopolitisk kontekst, hvor det offentlige system er med til at producere særlige typer af subjekter og borgere. Dernæst introducerer vi vores forskningsmæssige positionering, der er inspireret af nyere antropologiske tilgange til anvendt forskning, som bidrager til den akademiske forståelse og begrebsudvikling, samtidig med at forskeren er aktivt involveret i sociale forandringsprocesser.

Artiklens analyse tager udgangspunkt i det forhold, at både udrulningen af affaldssortering i offentlige institutioner og de pædagogiske kompostinitiativer i høj grad præsenteres som *apolitiske* projekter. Som vi skal se nærmere på senere, sker denne afpolitisering dels gennem et fokus på introduktion af teknologi og infrastruktur, der muliggør nye typer affaldssortering, og dels gennem en særlig naturpædagogisk tilgang, hvor kompost og affald bliver en indgang til at formidle naturfaglig (objektiv) viden. På denne måde afkobles initiativerne fra en større politisk debat om klimaudfordringer og udviklingen af politiske alternativer til konventionel fødevarerproduktion og -forbrug samt affaldshåndtering.

Vi viser imidlertid, hvordan projektet – til trods for eller måske netop på grund af den apolitiske indpakning – i høj grad implicerer særlige former for mikropolitisk magt, subjektivering og modstand. Statslige og kommunale styrings- og subjektiveringsmekanismer udfordres af den form for sanseligt samarbejde mellem mennesker, infrastruktur og organisk materiale, som komposten fordrer, og som kompostpædagogikken i det empiriske eksempel fremmaner. Herudover kan komposteringen

i sin praktiske og infrastrukturelle form siges at udgøre en modstand mod den centraliserede og målstyrede kommunale affaldshåndtering såvel som mod (manglende) lokale affaldsløsninger. Som sådan kan specifikke komposteringsinitiativer for grøn omstilling i lokale børnehaver rumme en uintenderet modarbejdelse af den form for sorteringslogik og subjektivering af borgerne, der ligger til grund for kommunens overordnede politiske målsætning om øget affaldssortering for bedre udnyttelse af bioaffald.

Vi argumenterer for, at forskning omkring affaldshåndtering i den offentlige sektor kan og bør spille en vigtig rolle som medskaber af og kreativ sparringspartner for at skabe øget opmærksomhed omkring de mikropolitiske aspekter af affaldshåndtering og kompostering – for derigennem også at bidrage til udviklingen af alternative livsformer og løsninger. Dette kan blandt andet gøres ved at åbne opmærksomheden i forhold til de mere eksperimenterende praksisser i hverdagslivet i de offentlige institutioner og ved at udforske den flertydighed eller ambivalens, der ofte ligger i disse. Det er netop ofte i flertydigheden, at tiltag og forandringer, der tilsyneladende fremstår som apolitiske, viser sig som politiske og uundgåeligt kobler sig på større spørgsmål om den eksisterende sociale orden, og hvordan vores samfund skal udvikles eller ændres.

Forskningsfelt og teori: forandring, magt og modstand i affaldshåndtering

Analysen af forandring og modstand er betingede af, hvilke forståelser af magt og politik der bringes i spil. En udbredt forståelse af forholdet mellem forandring og modstand baserer sig på et særligt magtperspektiv, hvor en ressourcefuld autoritet udøver en magt og gør/vil noget, som en mindre magtfuld aktør modsætter sig (Hollander & Einwohner, 2004; Wright, 2016). Det er som antydnet ovenfor ikke en sådan magt- og modstandsforståelse, vi baserer vores analyser på i denne artikel. Som vi vil udfolde i det følgende, trækker vi i højere grad inspiration fra poststrukturalistiske og posthumanistiske tilgange, hvor magt forstås som noget, der på diffuse og subtile måder virker i relationer mellem såvel humane som non-humane aktører (f.eks. Coole, 2005, 2010; Haraway, 2016). Modstand bliver i denne forståelse derfor heller ikke kun et spørgsmål om menneskers intentionelle protest mod en autoritet eller orden, men skal forstås bredere som handlinger eller processer, der modarbejder og ændrer den retning af en forandringsproces, der ellers er blevet fremtrædende i kraft af tidligere handlinger og relationer. Her er der således i højere grad tale om modstand i form af praksisser og handlinger, der på ubevidste eller uintenderede og tilsyneladende apolitiske måder kommer til at udfordre eksisterende systemer og magtstrukturer (Wright, 2016, s. 2).

I forlængelse af vores fokus på affaldshåndtering i børnehaven skal spørgsmålene om forandring, magt og modstand forstås i relation til to centrale forskningsfelter: nemlig forskning, der undersøger *offentlig affaldshåndtering og etableringen af*

dertilhørende infrastruktur som et spørgsmål om opretholdelse og udbredelse af en særlig social og politisk orden og forskning i miljø- og bæredygtighedspædagogik for børn.

I forhold til førstnævnte forskningsfelt er det en vigtig pointe, at affaldshåndtering længe har været en central opgave for det offentlige system, også før grøn omstilling og klimapolitik kom på dagsordenen. At både den danske regering og kommunerne har et stort fokus på affaldshåndtering, hænger derfor heller ikke kun sammen med et ønske om at bidrage til at modvirke økologisk krise og etablere mere bæredygtige løsninger. Studier af affaldshåndtering har således vist, hvordan den moderne statsdannelse og statslig politik har været tæt knyttet til en ambition om at opretholde den samfundsmæssige orden ved at sørge for, at affald forsvinder og usynliggøres (Kawa, 2016). Ukontrolleret affald fremstår som en potentiel trussel mod den herskende orden. I sin indflydelsesrige bog *Purity and Danger* (1966) viser antropologen Mary Douglas, at forståelsen af affald og skidt ikke er noget naturgivent, men snarere er kulturelt betinget. Affald er det, der opleves og defineres som "matter out of place", siger Douglas, og om noget defineres som affald eller ej, afhænger med andre ord af den kontekst, det befinder sig i. Det bliver dermed et vigtigt socialt og politisk anliggende både at identificere, hvad der bør klassificeres som affald, og at sørge for, at det udgrænses og afskaffes (Douglas, 1966; Higgin, 2016).

Affaldshåndtering sker derfor mange steder igennem omhyggeligt tilrettelagt offentlig infrastruktur, f.eks. affaldsbeholdere, skraldebiler og genbrugspladser, som rammesætter de politiske handlinger og tiltag på særlige måder. Selvom sådanne former for infrastruktur tilsyneladende fremstår som rent apolitiske, teknologiske løsninger, der sikrer effektiv bevægelse af en eller anden form for materie – det være sig vand, olie, varer eller affald – implicerer de, som blandt andet Brian Larkin (2013) har vist, altid en vis form for (ofte subtil) politisk styring af borgerne. Denne styring kan blandt andet bestå i krav om eller incitament til særlige typer af engagement og ansvarliggørelse af borgerne (Larkin, 2013, s. 331). Når affaldshåndtering indgår i det pædagogiske arbejde med børn, kan det ses som et element af den politiske styring af affaldshåndteringen, hvor børnene opdrages til at blive gode, affaldssorterende borgere. En sådan analyse af affaldshåndtering er formet af et poststrukturalistisk perspektiv på subjektiveringsprocesser, som kritisk undersøger, hvordan magt som en diffus og produktiv størrelse knyttet til statslig styring sætter sig i mennesker og gør dem til særlige subjekter (se f.eks. Hawkins, 2006). I dette perspektiv kan modstand derfor også bestå i, at borgere, det være sig børn eller voksne, unddrager sig den subjektgørelse, der fremmes i nye pædagogiske og politiske tiltag omkring affaldshåndtering – tiltag der, som det er tilfældet med kompostering, baserer sig på etableringen af særlige relationer mellem borgerne og det materiale, der identificeres som affald.

Med sin interesse for magt og modstand i affaldshåndteringsinitiativer i danske daginstitutioner skriver vores forskning sig som nævnt endvidere ind i et felt af forskning om miljø- og bæredygtighedspædagogik for mindre børn, som siden 00'erne har været

i stærk stigning (se f.eks. oversigtsartikler af Hedefalk, Almqvist, & Östman (2015) og af Somerville & Williams (2015)). Affald har kun i begrænset omfang været i fokus som selvstændigt felt i denne forskning (jf. Jørgensen, Madsen, & Læssøe, 2017, se dog Iliopoulou, 2018 og Silo, 2011). Ligeledes er kompost og børns deltagelse i kompostering kun undtagelsesvis behandlet som et emne i sig selv, men synes i særlig grad at være et tema, der bringes i spil i sammenhæng med pædagogisk arbejde med havebrug (se f.eks. Cutter-Mackenzie, 2009; Gray, Colucci-Gray, Donald, Kyriacou & Wodah, 2019; Mannion, Fenwick & Lynch, 2013). En undtagelse fra denne tendens er Narda Nelsons forskning om kompostpædagogik, som belyser, hvordan børns relationer til og læring med kompostens mange livsformer kan være med til at rekonfigurere "what it means to care for and with other species" (Nelson, 2018, s. 34). Nelson trækker teoretisk på en nymateriel og feministisk forskningstradition, som i de senere år har vundet indpas i forskningen i bæredygtighed og småbørnspædagogik (Somerville & Williams, 2015). Her har særligt forskningskollektivet *common worlds* (www.commonworlds.net) sat fokus på børns relationer til den 'mere-end-menneskelige' ('more-than-human') verden (se f.eks. Blaise, Banerjee, Pacini-Ketchabaw & Taylor, 2013; Taylor, 2013; Taylor, Pacinini-Ketchabaw & Blaise, 2012). Denne forskning trækker i høj grad på Donna Haraway og andre feministisk orienterede posthumane tænkere, som søger at udfordre og udbygge den poststrukturalistiske kritik af magt og styringsformer med en større opmærksomhed på den rolle, det materielle spiller for eksempelvis processer af forandring og modstand.

I vores analyse af kompostaktiviteternes politiske dimensioner er vi udover førnævnte poststrukturalistiske perspektiver inspireret af denne nymaterielle tænkning og blandt andet Diana Cooles arbejde med at formulere en nymateriel forståelse af politisk handlekraft som noget andet end det rationelle menneskelige subjekts intentionelle handlinger. Handlekraft, argumenterer Coole, opstår i sammenvævninger mellem kropslige erfaringer, tænkning og den materielle verden (Coole, 2007; 2010). Modstand mod særlige former for politisk styring af affaldshåndtering kan dermed også blive synlig i kropslig og sanselig omgang med affald. I hverdagslivets praksisser er affaldssortering knyttet til kropslige og sanselige erfaringer, der, som også Trnka, Dureau & Park (2013) viser i bogen "Senses and citizenship", kan være politiske, idet de knytter sig til særlige former for engagement og medborgerskab.

I denne forståelse af modstand, magt og forandring som noget, der også foregår i subtile hverdagspraksisser, lægger vi os også i forlængelse af en antropologisk tradition, der argumenterer for, at en handling godt kan fungere som modstand, uden at den hverken er intenderet eller bliver genkendt som sådan af andre aktører (se f.eks. Comaroff, 1984; Scott, 2008, se også Hollander & Einwohner, 2004; Wright, 2016). Med vores fokus på udvalgte tiltag og handlinger i kontekst af en større politisk forandringsproces undersøger vi netop, hvorvidt disse kommer til at understøtte, ændre eller gå direkte imod de overordnede hensigter og målsætninger for forandringsprocessen. Vi er med andre ord optagede af, hvordan samspelet mellem pædagogiske

praksisser, infrastruktur og affaldets materialitet kan muliggøre og forhindre forandring i retning af grøn omstilling og bæredygtig affaldshåndtering.

Forskerens rolle og metode

I forlængelse af vores teoretiske afsæt og inspireret af Donna Haraway (2016) forstår vi i denne artikel kompost *både* som et materiale, der helt konkret er til stede og er omdrejningspunktet i vores analyser, og som et billede på en forskningstilgang, der i sig selv bidrager til at fremmane og synliggøre særlige former for relationer, engagement og fællesskab. I bogen ”Staying with the trouble” bruger Donna Haraway (2016) netop begrebet kompost som metafor til at beskrive og forklare, hvordan vi – som forskere og borgere – må engagere os i rodede og svære sammenhænge på måder, der yder modstand mod såvel det, hun kalder ”a comic faith in technofixes”, som mod ”a position that the game is over, it’s too late, there’s no sense trying to make anything any better” (Haraway, 2016, s. 3). Haraway advarer med andre ord mod en ukritisk tro på, at nye teknologiske opfindelser kan fikse de miljømæssige udfordringer, vi står overfor, men også mod at blive opgivende og miste troen på, at forandring er mulig. ”Staying with the trouble” kalder Haraway denne position, som fordrer, at vi så at sige etablerer nye slægtskaber og nye former for samarbejde mellem mennesker og ikke-mennesker: “[it] requires making oddkin; that is, we require each other in unexpected collaborations and combinations, in hot compost piles” (Haraway, 2016, s. 4).

Ligesom Haraway argumenterer en række fremtrædende antropologer i disse år for, at klimaforandringer og økologisk krise betyder, at antropologisk forskning i langt højere grad må positionere sig engageret og politisk i diskussioner om bæredygtighed og økologiske forandringer (se f.eks. Ingold, 2018; Hage, 2017; Latour, 2017; 2018). Mens meget af den forskning i magt og modstand, som vi har beskrevet ovenfor, primært har haft en ambition om at undersøge og analysere begreberne empirisk og teoretisk, er et stigende antal forskere i dag optaget af, hvordan forskeren kan tage del i de politiske handlinger, der studeres, for på den måde at bidrage til positive forandringer. Vi er optagede af, hvad en sådan forskningsposition kan betyde for konkrete samarbejder med praktikere inden for det pædagogiske felt, og trækker i den sammenhæng på vores tidligere fælles udforskning af ’engageret’ antropologisk forskning (Nielsen & Jørgensen, 2018). Engageret forskning (jf. Low & Merry, 2010) er i denne sammenhæng karakteriseret ved et ønske om at bidrage til den akademiske forståelse og begrebsudvikling, samtidig med at forskeren er aktivt og direkte involveret i sociale forandningsprocesser (se f.eks. Rylko-Bauer, Singer & Willigen, 2006).

I artiklen ”Engagement beyond critique. Anthropological perspectives on participation and community” (Nielsen & Jørgensen, 2018) diskuterer vi forskellige former for antropologisk forskning, der alle trækker på deltagerorienterede tilgange, hvor forsker og andre deltagere på forskellige måder samarbejder om at identificere problematikker, løsninger og mulige visioner i deres liv. Artiklen sætter fokus på tre forskellige former for engageret antropologi: aktivistisk forskning, som tager parti for en

udsat eller kæmpende gruppe og udøver fortalervirksomhed (f.eks. Hale, 2008), feministisk forskning, der sigter på myndiggørelse gennem deltagerorienteret samarbejde (f.eks. Dyrness, 2008), og forskning, som er optaget af at identificere og skabe alternative livsformer og politik (f.eks. Hage, 2012). Hage (2012) fremhæver i den forbindelse, at antropologers tradition for at studere 'det andet' eller 'andethed' kan være med til at identificere potentialer for forandring ved at fokusere på alternativer til og 'sprækker' i dominerende praksisser, tænkemåder og materielle rammer.

Inspireret af sidstnævnte forskningsposition analyserer vi i denne artikel grøn omstilling med et blik for de magt- og modstandsaspekter, der ligger i kompostinitiativer, med henblik på at få øje på sprækker med alternative praksisser og at bidrage til at videreudvikle disse. Vi sætter med andre ord analytisk fokus på anslag til det, man kunne kalde konstruktive former for modstand i materialitet og praksisser, som relaterer sig til affaldshåndtering og pædagogik i daginstitutioner.

Det empiriske materiale, som artiklen er bygget op om, er produceret gennem etnografisk feltarbejde udført af Jørgensen som del af et større forskningsprojekt om pædagogik for bæredygtighed, der involverer forskere og undervisere på Københavns Professionshøjskole. Delstudiet centrerede sig om bæredygtighedstiltag og -pædagogik i daginstitutioner i udsatte boligområder. Projektets primære metode har været etnografisk deltagerobservation (jf. Hastrup, 2010; Hastrup, Rubow, & Tjørnhøj-Thomsen, 2011) af natur- og bæredygtighedspædagogiske aktiviteter i daginstitutioner og skolehaver med særligt fokus på kropslige og sanselige interaktioner. Disse er suppleret med kvalitative samtaler og interviews (Rubow, 2004; Spradley, 1979) med pædagogisk personale i institutioner, NGOer og kommune. Herudover har forskningen indbefattet en løbende uformel dialog om forskningsprocessen med praktikere og professionshøjskoleundervisere med det tredelte formål at kvalificere den igangværende forskning, bidrage til refleksion i praksisfeltet og identificere potentialer for social forandring². Studiets empiriske materiale udgøres af feltnoter og udskrevne interviews. De empiriske eksempler, som præsenteres i artiklen, bygger således på feltnoter fra et besøg i en børnehave samt på noter fra samtaler med den kommunalt ansatte og den pædagog, som omtales. Analysen er foregået som en *abduktiv* proces (Coffey & Atkinson, 1996), hvor empiri og teoretiske begreber løbende sættes i dialog med hinanden.

Naturpædagogik og komposten som apolitisk læringsrum for børn

Københavns Kommune har en eksplicit målsætning om at være frontløber for den grønne omstilling, bl.a. på affaldsområdet. På den ene side fremstilles dette som et teknisk anliggende, der i kommunens Ressource- og Affaldsplan 2024 (2018) beskrives som et spørgsmål om "at være på forkant med teknologiudviklingen for at sikre den bedst mulige behandling af ressourcerne" (Københavns Kommune, 2018, s. 6). Planen sigter blandt andet på at indføre affaldssortering i alle kommunens institutioner. På den anden side sætter planen også fokus på børn og unges deltagelse i og

læring om affaldsforebyggelse og affaldshåndtering, så de i fremtiden kan ”bidrage til at opfylde målene om genanvendelse, CO₂-reduktion og genbrug.” (Københavns Kommune, 2018, s. 36). Kommunens politiske ambition om grøn omstilling indebærer altså en kombination af et pædagogisk projekt, der sigter på at udvikle og forandre den enkeltes viden, erfaringer og handlinger i relation til affaldet, og et infrastrukturelt projekt, der muliggør ændrede former for sortering, transportering og genanvendelse af affald.

Louises komposteringsaktiviteter, som ikke i udgangspunktet har været knyttet til Ressource- og Affaldsplanen, men i praksis kommer til at indgå i institutionernes affaldsinfrastruktur, har i særlig grad fokus på det pædagogiske. Louise forklarer, at hendes arbejde med børn og kompost er del af et læringsprojekt, hvor børnene kan lære om naturens kredsløb og om deres egne muligheder for at passe på naturen. Ifølge Louise kan tilegnelse af den naturfaglige viden om og de æstetisk-sanselige oplevelser med dyrkning og kompostering nemlig på længere sigt give børnene en dybdegående forståelse for naturen og den måde, hvorpå man kan passe på den. Hun peger på vigtigheden af, at børn oplever, at de selv kan være med til at gøre noget. At de opbygger handlekompetence, viden og erfaring, som giver dem mulighed for at yde omsorg for jorden og forstå, hvad der er vigtigt og betydningsfuldt.

Mens forskningen i miljø- og bæredygtighedspædagogik med mindre børn i stigende grad forholder sig til, hvordan det pædagogiske arbejde kan respondere på den økologiske krise og de samfundsmæssige forhold, der ligger bag den (se f.eks. *common world*-litteraturen), synes der blandt danske naturpædagogiske praktikere at være en vis modstand mod at trække samfundsmæssige forhold ind i naturpædagogikken (Husted, 2019). Adspurgt om, hvordan kompostpædagogikken forholder sig til børnenes bredere forståelse af, hvordan madproduktion og affaldshåndtering foregår i dagens samfund, siger Louise da også, at det ikke er det, der er relevant i denne sammenhæng. Her handler det om det *naturfaglige*, siger hun og understreger, at kompostering i denne sammenhæng *ikke* er et politisk projekt, der som sådan udfordrer, sætter spørgsmålstegn ved eller er et alternativ til den kommunale afhentning af affald. Forbindelserne til de større samfundsmæssige problemstillinger relateret til eksempelvis (føde)vareproduktion og -forbrug, som rammesætter børnenes engagement i affaldshåndtering og muligheder for at yde omsorg for jorden nu og i fremtiden, forbliver her fraværende i det pædagogiske engagement i kompost.

Det forhold, at naturpædagogisk arbejde med bæredygtighedsproblemstillinger, som i Louises tilfælde ofte eksplicit afpolitiseres (især hvis målgruppen er børn), kan ses i sammenhæng med særlige forestillinger om naturfaglig viden som faktuel, objektiv og apolitisk og bæredygtighedsudfordringer som problemer, der skal løses med ekspertviden, som herefter videreformidles til borgerne, så de kan ændre deres adfærd (jf. Vare & Scott, 2007). Men den eksplicitte afpolitisering kan i dette tilfælde også ses som knyttet til kulturelle forestillinger om børn som tilhørende en uskyldig, naturlig, ubesmittet sfære (se f.eks. Taylor, 2013). At insistere på, at børn og politik

ikke må blandes sammen, kan således ses som udtryk for en forståelse af politik som noget potentielt farligt, der ikke må blandes sammen med de rene og uskyldige børn. Som vi skal vise i det følgende, åbner naturpædagogikkens optagethed af børns sanselige, kropslige, legende og udforskende engagement i natur imidlertid op for en række mikropolitiske processer, der på en anden og mere subtil måde rummer magt og modstand. Louises pædagogiske tilgang til affald og kompost arbejder nemlig på at forme børnenes relationer til affald og den større samfundsmæssige orden, de er en del af – og i den proces, som i høj grad fordrer nye former for synliggørelse og sanseliggørelse af affaldet, træder forskellige typer af modstand også frem.

Kompostering som synliggørelse og sanseliggørelse af affald

Som pædagogisk arbejde bliver affaldssortering og kompostering i børnehaven således ikke udelukkende en indgang til at forstå naturens kredsløb; aktiviteterne indebærer også fremhævelsen af en særlig forståelse af og omgang med affald som materiale. Louise ønsker, at børnene skal se og mærke, hvad affaldet er, og hvilken historie der ligger bag det. Dette kommer eksempelvis til udtryk på den tidlige forårsdag, hvor Mona, der er pædagog i Blommehaven, har inviteret Louise på besøg i institutionen for at sætte gang i kompostarbejdet.

Mona har udvalgt 12 større børn til at være med til projektet. Børnene samles først i institutionens gymnastiksal, hvor Mona introducerer dem til Louise og fortæller dem om kompostprojektet. Efterfølgende tager Louise børnene med ud på legepladsen, hvor hun har gjort klar til at bygge en kompostbeholder af plastik. Før de går i gang, kigger de på forskellige slags køkkenaffald, som kan komme i komposten, og på noget kompostjord med orme i, som Louise har taget med. Børnene sidder rundt om et stykke voksdug i sandkassen, og Louise viser dem en bøtte med køkkenaffald fra hendes eget køkken. Hun fortæller dem, at alle planter har brug for jord, og at man gennem kompostering selv kan lave ny jord. Hun tager ting op af bøtten – salatblade, kaffegrums, gulerodsskræller – og forklarer, at alle de ting, der kommer fra planter, kan blive til jord. ”Der er også køkkenrulle, er det en plante? Det kommer fra planter, fra træer, så det kan godt blive til jord igen. Der er også æg, det er ikke fra en plante, men det kan blive til kompost, der er kalk i, og det er godt for komposten”, siger Louise. Når hun viser børnene køkkenaffaldet på voksdugen i sandkassen, opfordrer hun dem til at kigge på det, røre ved det og lugte til det. Hun hiver en sort-brun bananskrald frem. ”Ad, den er ulækker”, udbryder nogle børn. Louise svarer: ”I går var det jo bare en banan, nu er den spist, og så er skralden blevet til affald”. Hun viser forskellige skræller, og de snakker om, hvad det er. Hun finder gulerodsskræller, avocadoskal og en tepose med te, som hun drak i går aftes.

I den her beskrevne proces er Louise i gang med at af-anonymisere, personliggøre, differentiere og synliggøre affaldet for børnene. Hun viser dem, at affald i en affalds-spand består af materiale, som har en historie, der knytter sig til et hverdagsliv og er

på vej til at blive noget andet. Louises praksis peger med andre ord på, hvordan affaldet er materialer i proces – i forrådnelse og forandring – og i gang med at indgå nye forbindelser med andre materialer.

Samtidig arbejder Louise med en sanseliggørelse af omgangen med affald – hun søger at få børnene til at lugte til det, røre ved det og finde ud af, at det ikke er så ulækkert, som det ser ud til. Louise ryster bøtten med køkkenaffald ud i en bakke, og børnene rykker tættere på for at se. De andre tilstedeværende voksne beder dem om at rykke tilbage igen, men Louise opfordrer børnene til at lugte til og røre ved affaldet. Nogle rynker på næsen, andre kan godt lide lugten. Da de har kigget på affaldet, åbner hun en anden bøtte med låg. Den er fuld af kompostjord fra hendes egen kompost, og der er en hel masse orme i. Hun ryster jorden ud på tre bakker, så børnene kan røre ved og kigge på den. Nogle stikker straks fingrene ned og tager ormene op, andre tøver, andre igen vil hverken kigge eller røre. Efterfølgende forklarer Louise, at der skal blandes halm, blade eller æggebakker i komposten, så den ikke bliver for rådden og sur. Man skal også huske at blande den og sørge for, at der kommer luft til den. Mona nikker og fortæller om en tidligere kompostbeholder, som stod et besværligt sted, og som ikke blev holdt ordentligt i gang. Komposten blev for våd og rådnet, og der kom til at lugte på legepladsen.

De sanselige interaktioner mellem Louise, børn og kompost og Louises personlige fortællinger om affaldets historie og komposteringens processer udfordrer den omgang med affald som en uønsket masse, som blot transporteres væk, der har karakteriseret moderne staters affaldshåndtering. I artiklen ”The Other Side of Society. Reflections on Waste and its Place” (2016) beskriver Marc Higgin netop, hvordan den professionelle håndtering af affald traditionelt set er sket gennem praksisser af ”channeling, collecting, sorting, dispersing, containing“ (Higgin, 2016, s. 79), der gør affaldet til én stor, udifferentieret masse. De enkelte elementer af det, man skiller sig af med, forsvinder og anonymiseres i de store mængder af affald, der samles på bestemte, afgrænsede steder. På den måde mister affaldet ifølge Higgin sin forbindelse til og sammenhæng med en bredere økologi bestående af sammenhænge og sammenfletninger af materiale og levende væsener (dyr og mennesker) (Higgin, 2016, s. 80). Affaldet reduceres til noget negativt og truende, noget der gennem tekniske løsninger skal fragtes væk og gøres usynligt for borgerne.

Det øgede fokus på grøn omstilling og større grad af affaldssortering medfører i den henseende en ny synliggørelsesproces af affaldets elementer. Det voksende antal af forskellige affaldsbeholdere, som i dag befinder sig i private hjem og offentlige institutioner, ændrer borgerens omgang med affaldet og afføder nye affaldshåndteringspraksisser (Metcalfe m.fl., 2012). Når borgerne bliver bedt om at affaldssortere, skabes der helt sikkert en ændret opmærksomhed på affald som andet og mere end blot én stor, uønsket masse (se Jørgensen & Nielsen, 2019). Men den statslige logik, der tilsiger, at ansvaret og arbejdet for at gøre det genanvendeligt ikke er borgerens, består; affaldet bliver sorteret på matriklen for herefter at blive transporteret bort og viderebehandlet

i offentligt regi. I forlængelse af denne logik kan situationen, hvor de andre tilstedeværende voksne i første omgang beder børnene rykke væk fra det kompostmateriale, som Louise hælder ud, forstås som et udtryk for, at der med den effektive håndtering og usynliggørelse af affaldet i velfærdsstaten er fulgt en form for fremmedgørelse over for og kropslig afsky ved affald i forrådnelse. Som del af kompostaktiviteterne skabes der dermed en opmærksomhed om, at en kategori af materialitet, som børnene ellers er ved at blive socialiseret til blot at skulle skille sig af med, kan blive til noget andet, hvis man tør sætte fingrene i forrådnelsen.

Man kan sige, at Louises kompost-pædagogik dyrker en anden form for sanseligt og kropsligt medborgerskab (Trnka m.fl., 2013) end den form for ”sorteringsmedborgerskab”, som den kommunale politik producerer og efterspørger. I introduktionen til bogen ”Senses and Citizenships: Embodying Political Life” (2013) diskuterer Trnka, Dureau og Park netop, hvordan sanseerfaringer er knyttet til politisk liv. Med begrebet ’sanseligt medborgerskab’ (’sensory citizenship’) argumenterer de for, at sanseerfaringer i høj grad medierer og medieres af statslig styring (Trnka m.fl., 2013, s. 3). Dette er naturligvis relevant i forhold til affald, fordi det nationale og kommunale systems infrastruktur på affaldsområdet rammesætter borgerens ansvar for affaldssortering på særlige måder, som har implikationer for deres kropslige praksisser (Metcalf m.fl., 2012).

Mens andre kommunale affaldspædagogiske indsatser i tråd med dette har fokus på at opstille sorteringsspande og undervise børn i at ”håndtere affaldet korrekt” (Københavns Kommune, 2018), så affaldet kan bringes væk i de rigtige affaldsfraktioner (og herfra usynliggøres for borgerne), så skaber Louises arbejde som beskrevet en anderledes relation til affaldet og nedbrydningsprocesserne. Selvom kompostering også kræver en sortering af affaldet, så kalder den på et helt andet kropsligt og sanseligt engagement, så affaldet kan blive til ny jord og gødning med en god lugt af jord, frem for en dårlig lugt af forrådnelse. Der er med andre ord behov for, at alle – både humane og non-humane aktører som f.eks. planter og kompostorme – samarbejder, så forandringsprocessen tager den ønskede retning (Haraway, 2016). Med inspiration fra Coole (2007) kan man argumentere for, at der i dette socio-materielle samarbejde, når det fungerer, og affaldet formulder, opstår en særlig handlekraft. Som vi skal udfolde i det følgende, er det en handlekraft, som har et potentiale til at udfordre de dominerende måder at tænke affaldshåndtering på i kommunalt regi. Kompostaktiviteten rummer således også i sine praktiske og infrastrukturelle/tekniske aspekter særlige former for magt og modstand.

Affaldsinfrastruktur som omdrejningspunkt for forandring og modstand

I børnehaven Blommehaven foregår der nogle interne politiske forhandlinger om affaldshåndteringen, som Louises komposteringsaktivitet kommer til at indgå i. Her kommer kompostbeholderen og den sorteringspraksis, der igangsættes for at ’fodre’ komposten, til at pege på et fravær af andre sorteringsmuligheder. For pædagogen

Mona, som har inviteret Louise, er det nemlig helt centralt, at kompostbeholderen ikke kun er ramme for en pædagogisk aktivitet, men netop kan indgå i institutionens generelle affaldshåndtering. I forbindelse med samtalen om den tidligere kompostbeholder fortæller hun, at hun i denne omgang har tænkt meget over, hvor den nye kompostbeholder skal stå, så institutionens køkken og de pædagogiske rutiner kan tænkes sammen med komposten. Samtidig er hun også optaget af på andre måder at få forbedret infrastrukturen for affaldshåndtering i Blommehaven.

Kommunen har som nævnt en affaldsordning, der betyder, at kommunale institutioner som skoler og børnehaver kan få afhentet deres affald. Imidlertid har institutionerne hidtil i praksis ofte selv skullet tage initiativ til at få sat de rigtige affaldscontainere op og sørge for, at der indendørs kunne sorteres i de samme kategorier affald som dem, der afhentes i de udendørs containere. Det er det, Mona er så ivrig efter at få i stand i Blommehaven – og hun ønsker en kombination af kompostbeholder og et større antal fraktioner til sortering og genanvendelse af det resterende affald. Det er derfor, Mona har inviteret Louise på besøg i institutionen for at få sat en kompostbeholder op, der kan bruges til køkkenaffaldet.

Da Mona gerne vil have flere muligheder for affaldshåndtering i institutionen, trækker hun også Louise ind forbi institutionens affaldscontainere for at vise, at der slet ikke er nogen sortering. Mona spørger, om Louise ikke kan snakke med forvaltningen om det. ”Du arbejder jo i kommunen”, siger Mona. Louise forklarer, at hun sidder i en anden forvaltning, men at hun gerne vil snakke med dem fra kommunens miljøafdeling om, om de kan gøre noget. Hun forklarer også, at det egentlig er institutionens ledelse, der skal sørge for det med at få orden på afhentningen af de forskellige affaldsfraktioner. Mona siger, at der er kommet en ny leder i institutionen, og der er så meget andet, så det er ikke lige det, lederen går op i. Og det er ikke til at holde ud, at de ikke kan affaldssortere, siger Mona.

Louises naturpædagogiske tilgang til kompost relateres hos Mona eksplicit til den form for affaldshåndtering i stor skala, der for borgeren bliver et spørgsmål om stadig mere finmasket sortering, og som for kommunerne spiller en stor rolle i forsøget på at fremme den grønne omstilling og øge genanvendelsen af affaldet. Mona er bl.a. frustreret over, at både børn og ansatte oplever, at de ikke kan håndtere affaldet på samme måde som i deres egne hjem, hvor de fleste affaldssorterer i mindst 3-4 fraktioner. Kompostbeholderen, der nu er blevet sat op på legepladsen, og mulighederne for affaldssortering i den private husholdning er på denne måde med til at synliggøre det uudnyttede potentiale for affaldssortering i institutionen.

Affaldsinfrastrukturen bliver hermed tæt knyttet til kropslige erfaringer (Larkin, 2013, s. 337), som betyder, at man ofte tager infrastrukturen for givet, når den fungerer. Men når den kropslige erfaring og rytme omkring det at smide affald ud ikke er den samme i forskellige kontekster – f.eks. i hjemmet og på ens arbejdsplads – opleves det ofte som en mangel på sammenhæng eller friktion (se Jørgensen & Nielsen, 2019). Affaldscontainerne kan ses som en offentlig infrastruktur, som i denne institution

bliver vigtig og nærværende netop i kraft af dens fravær (jf. Bille, Hastrup & Sørensen, 2010). Kompostbeholderen er en genstand, som er med til at pege på dette fravær, men også på, at man i institutionen er i stand til at håndtere en mere differentieret affaldshåndtering. I dette tilfælde trækkes kompostens politiske handlekraft ind i Monas intentionelle modstand mod den langsommelige implementering af et mere differentieret affaldshåndteringssystem.

Komposteringsaktiviteterne relaterer sig imidlertid også til det kommunale affaldshåndteringssystem på måder, der ligger ud over den daginstitution, som de foregår i, og som bliver politiske i relation til kommunale målsætninger for sorteringsmængder. Københavns Kommunes udkast til Ressource- og Affaldsplan 2024 (2018) har som mål, at 70% af husholdningsaffaldet skal indsamles til genanvendelse i 2024, og at bioaffald og plast skal ud af affaldsforbrændingen (for i stedet at blive genanvendt). Det er et kommunalt anliggende, hvordan affaldssorteringen i de offentlige institutioner organiseres, og Københavns Kommune fremhæver i planen, at der i fremtiden skal affaldssorteres i alle kommunens borgerrettede institutioner (Københavns Kommune, 2018, s. 18). Genanvendelsesmålet gælder på den måde også for offentlige institutioner som børnehaver.

Den pædagogiske indsats på affaldsområdet og den infrastrukturelle indsats for affaldshåndtering i institutionerne ligger i to forskellige forvaltninger, men de to områder påvirker i nogen grad hinanden. Dialog med ansatte, der arbejder med affaldspædagogik i kommunen i regi af Ressource- og Affaldsplanen, viser nemlig, at sorteringsmængderne kommer til at fungere som en slags effektmåling for den pædagogiske indsats på affaldsområdet (det forventes med andre ord, at en god pædagogisk indsats på affaldsområdet vil afspejles i en bedre affaldssortering i institutioner og hjem).

Louises projekt er en del af en helt tredje indsats, som handler om pædagogisk arbejde om mad og måltider, så det forholder sig ikke direkte til affaldshåndteringsmålsætninger, men i praksis kan det have konsekvenser for deres opfyldelse. Projektet betyder nemlig, at en mængde køkkenaffald, der ellers kunne være kommet i bioaffaldsfraktionen, nu trækkes ud af den kommunale ligning og derved kommer til at fungere i modstrid med kommunens mål om en øget kommunal omdannelse af bioaffald til bioenergi. Den lokale forankring af affaldshåndtering inden for institutionen går med andre ord imod den stordrift, som mange kommuner bygger deres økonomi på og udvikler deres målsætninger om bæredygtighed i forhold til. Selvom Louises projekt deler kommunens ambition om grøn omstilling, bl.a. gennem større genanvendelse, udfordrer hendes kompostbeholdere således i praksis den strategi, som kommunen har lagt for bioaffaldssortering.

Dette forhold kan ses som endnu et eksempel på, hvordan der i komposteringsaktiviteterne fremstår en politisk handlekraft, som er tvetydig og ambivalent, og hvor modstandspotentialet ikke alene bygger på menneskelige intentionelle handlinger. I dette tilfælde kommer kompostens økologi og omsætningsprocesser til at udgøre en modstandshandling – ikke blot mod den offentlige forståelse af affald, men også mod

den offentlige affaldsinfrastruktur og de politiske målsætninger, som den er styret af. Der er med andre ord tale om en ikke intenderet modstand, som skabes i sammenvævningen af kompostens økologi og den større affaldsinfrastruktur og deres placering i et politisk system og dets målingsregime.

Konklusion: Kompostens alternative politik

Med udgangspunkt i en pædagogisk komposteringsaktivitet i en børnehave har vi i denne artikel undersøgt, hvilke former for magt og modstand der kommer i spil, når politiske ambitioner om øget grøn omstilling og bæredygtig affaldssortering kobles med naturpædagogiske projekter. Vi har sat fokus på, hvordan pædagogiske og politiske initiativer omkring affald rammesætter borgernes forståelse af affaldet og deres egne roller og ansvar, og udforsket, hvordan kompostaktiviteterne indebærer forskellige former for modstand mod disse styringsformer og rummer et potentiale for forandring. Artiklens analyse peger på i hvert fald tre former for modstandsdimensioner i den komposteringsaktivitet, vi har undersøgt. For det første er komposten og de pædagogiske aktiviteter, der indrammer den, med til at sanseliggøre og af-anonymisere affald på måder, der udfordrer hele logikken bag offentlige affaldssystemer. For det andet indgår komposten som et redskab i forhandlinger om institutionens lokale affaldsinfrastruktur, hvor den peger på fraværet af offentlig infrastruktur og på institutionens (medarbejderes) egen handlekraft på affaldsområdet. For det tredje udfordrer komposteringen som en lokaliseret affaldshåndteringsform stordriften på affaldsområdet og dermed også opnåelsen af kvantitative målsætninger for sortering. Komposteringen kan dermed på forskellige måder siges at rumme en modstand mod den kommunale styring af affaldshåndteringen, herunder ønsket om en målstyret omstilling til cirkulær økonomi gennem øget sortering og genanvendelse. Det sker på trods af, at de personer, vi har haft fokus på, overordnet set bakker op om de kommunale visioner for grøn omstilling.

Studier af politisk modstand har ofte haft opmærksomheden på enten kollektive modstandsbevægelser eller den hverdagslige forhandling af og undvigelse fra nye styringslogikker indført med reformer, bekendtgørelser og lovgivninger (Wright, 2016). Komposteringsaktiviteterne har en anden karakter og lader sig ikke umiddelbart så nemt genkende som deciderede politiske modstandshandlinger. Det skyldes blandt andet, at kompost afpolitiseres i de konkrete tiltag i børnehaven. Dels forstås det ikke i forhold til de større politiske tiltag, komposten spiller ind i og potentielt modarbejder (f.eks. kommunens storskalaudvinding af bioaffald), og dels læner projektet sig op ad en særlig apolitisk forståelse af naturpædagogik for børn. Når vi argumenterer for, at kompostaktiviteterne alligevel indebærer en politisk handlekraft, der kan betragtes som modstand, er det fordi, aktiviteterne på forskellige måder støder på og skubber til de magtformer, som fremstår i det offentlige systems affaldsinfrastruktur, styringsformer og affaldspædagogik. Som vi har vist i analysen, spiller kompostens materialitet her en helt central rolle. I kompostarbejdet væves kropslige erfaringer og

tænkning sammen med organisk materiale og infrastruktur og rummer former for handlekraft (Coole, 2005) eller det, Haraway kalder uventede samarbejder og kombinationer (Haraway, 2016, s. 4), som arbejder for eller imod formuldningsprocesser, affaldsinfrastruktur eller politisk styring. Disse former for handlekraft er karakteriseret af flertydighed, fordi de både i intentioner og konsekvenser peger i flere retninger.

Man kan argumentere for, at politisk handlekraft altid er karakteriseret af flertydighed og dermed indebærer modsatrettede og ambivalente orienteringer (Coole, 2005; Merleau-Ponty, 1945). Når en handling forstås som et spørgsmål om forandring og modstand, afhænger det derfor af, hvilken større kontekst den indlejres i. Louises naturfaglige kompostpædagogik fremstår eksempelvis kun som en slags uintenderet og implicit modstand, hvis man kigger på den i relation til affaldshåndtering og den form for affaldspædagogik, man kan betegne som ”sorteringspædagogik” (at lære børn at kunne kategorisere affald korrekt og sortere det i de rigtige spande). I en efterfølgende dialog om denne artikels analyse nikker Louise genkendende til beskrivelsen af, hvordan arbejdet med komposten rummer en kropsliggørelse og personliggørelse af affald, men hun har ikke set det som en pædagogik, der fungerer ved at modarbejde kommunens mere overordnede affaldspolitik. Ikke desto mindre kommer projektet til at gå imod kommunale mål om en bestemt procentvis sortering af bioaffald og stå i kontrast til mange andre pædagogiske tiltag på affaldsområdet.

Men opstillingen af kompostbeholdere og sammenknytningen til det hverdagspædagogiske arbejde kan også ses som en sprække i den etablerede orden, som har et konstruktivt forandringspotentiale. Ved som forskere at vælge at fokusere på et kompostinitiativ, der blot er i sin vorden og kun tentativt peger imod forandring, trækker vi som nævnt på en antropologisk tradition, der sigter på at identificere og derigennem også medskabe alternative politikker, forestillinger og livsformer (se f.eks. Hage, 2012). I denne optik er de velfærdsprofessionelles eksperimenterende engagement i, omformning af og modstand mod forandringsprocesserne af kritisk betydning. Blikket på sådanne former for eksperimenterende praksis og subtil modstand er med andre ord centralt, fordi der i disse er potentiale for andre måder at gå til omstillingen på, som må undersøges og udforskes konstruktivt og kritisk. Kompostinitiativet viser her et muligt alternativ til den kommunale affaldspolitik og kan potentielt medproducere en anderledes implementering af de overordnede politiske ideer om forandringer mod et mere bæredygtigt samfund.

Spørgsmålet er imidlertid, i hvilket omfang en forskningsmæssig opmærksomhed på de alternative politiske forandringspotentialer i kompostrelationer i sig selv kan være forandringsskabende i en større målestok. Vi har her ikke at gøre med en eksperimenterende kollektiv bevægelse, som den Hage (2012, s. 295) bruger til at eksemplificere potentialet for politiske alternativer i den antropologiske forskning. I den type forskning, artiklen baserer sig på, er forskerens politiske samtalepartnere snarere enkeltpersoner som Louise og Mona, der kommer til at fungere som en slags forandringsagenter (Van Poeck, Læssøe & Block, 2017) i kommunalt regi. I sådanne

samarbejder kan forskeren arbejde forandringsorienteret på forskellige måder. I den her beskrevne forskning har modellen været en løbende uformel og eksperimenterende dialog med naturpædagogiske praktikere, professionshøjskoleundervisere og pædagogstuderende, som har resulteret i en større refleksion over, hvordan både forskers og praktikers praksis indgår i mangfoldige relationer og samarbejder med materialer, infrastruktur og politiske målsætninger – og med hinanden. Måske kan disse eksperimenterende dialoger med tiden udvikles til en mere organiseret kollaborativ forskning, der f.eks. kunne bringe forandringsagenter fra forskellige kontekster sammen med henblik på i fællesskab at udforske og arbejde med de konstruktive modstandsformer, som rummes i natur- og bæredygtighedspædagogiske praksisser og forskning.

Om forfatterne

Nanna Jordt Jørgensen, lektor, ph.d. ved Institut for Pædagoguddannelse, Københavns Professionshøjskole. Hendes forskning og undervisning ligger inden for pædagogisk antropologi og omhandler pædagogik for bæredygtighed og socialt udsatte børn og familier med udgangspunkt i dagtilbudsområdet.

Gritt B. Nielsen, lektor, ph.d. i pædagogisk antropologi og globalisering, ved DPU, Aarhus Universitet. Hendes forskning og undervisning centrerer sig om, hvordan forandringer af velfærdsstaten går hånd i hånd med ændrede pædagogiske idealer og nye former for politisk engagement, deltagelse og modstand.

Noter

- 1 Navnene i artiklen er pseudonymer.
- 2 Foruden denne empiri trækker artiklen i sine diskussioner på empiriske indsigter fra Jørgensens tidligere forskning i affaldspædagogik i samarbejde med Københavns Kommune (se Jørgensen, Madsen & Læssøe 2017; Jørgensen & Nielsen, 2019).

Litteratur

- Bille, M., Hastrup, F., & Soerensen, T. F. (red.) (2010). *An Anthropology of Absence*. New York: Springer New York.
- Blaise, M., Banerjee, B., Pacini-Ketchabaw, V., & Taylor, A. (2013). Researching the Naturecultures of Postcolonial Childhoods. *Global Studies of Childhood*, 3(4), 350–354.
- Coffey, A., & Atkinson, P. (1996). *Making sense of qualitative data: Complementary research strategies*. *The Lancet* (Vol. 42).
- Comaroff, J. (1984). *Body of Power, Spirit of Resistance: The Culture and History of a South African People*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Coole, D. (2005). Rethinking agency: a phenomenological approach to embodiment and agentic capacities. *Political Studies*, 53(1), 124–142.
- Coole, D. (2007). *Merleau-Ponty and Modern Politics After Anti-Humanism*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

- Coole, D. (2010). The inertia of matter and the generativity of flesh. In D. Coole & S. Frost (red.), *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics* (pp. 92–114). Durham: Duke University Press.
- Cutter-Mackenzie, A. (2009). Multicultural School Gardens: Creating Engaging Garden Spaces in Learning about Language, Culture, and Environment. *Canadian Journal of Environmental Education (CJEE)*, 14(0), 122–135.
- Douglas, M. (1966). *Purity and Danger: An Analysis of the concepts of pollution and taboo*. London & New York: Routledge.
- Dyrness, A. (2008). Research for Change versus Research as Change: Lessons from a Mujerista Participatory Research Team. *Anthropology & Education Quarterly*, 39(1), 23–44.
- Gray, D., Colucci-Gray, U., Donald, R., Kyriacou, A., & Wodah, D. (2019). From Oil to Soil. Learning for Sustainability and Transitions within the School Garden: a project of cultural and social re-learning. *Scottish Educational Review*, 51(1), 57–70.
- Hage, G. (2012). Critical anthropological thought and the radical political imaginary today. *Critique of Anthropology*, 32(3), 285–308.
- Hage, G. (2017). *Is racism an environmental threat?* New Jersey: Wiley.
- Hale, C. (2008). *Engaging Contradictions: Theory, Politics, and Methods of Activist Scholarship*. Berkeley: University of California Press.
- Haraway, D. J. (2016). *Staying with the trouble: making kin in the Chthulucene*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- Hastrup, K. (2010). Feltarbejde. I L. Tanggaard & S. Brinkmann (red.), *Kvalitative metoder og tilgange: en grundbog* (55–80). København: Hans Reitzels Forlag.
- Hastrup, K., Rubow, C., & Tjørnhøj-Thomsen, T. (2011). *Kulturanalyse – kort fortalt*. København: Samfundslitteratur.
- Hawkins, G. (2006). *The Ethics of Waste: How We Relate to Rubbish*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Hedefalk, M., Almqvist, J., & Östman, L. (2015). Education for sustainable development in early childhood education: a review of the research literature. *Environmental Education Research*, 21(7), 916–975.
- Higgin, M. (2016). The Other Side of Society. Reflections on Waste and its Place. *Antropologia*, 3(1 N.S).
- Hollander, J. A., & Einwohner, R. L. (2004). Conceptualizing Resistance. *Sociological Forum*, 19(4), 533–554.
- Husted, M. (2019) Kærlighed som modstand – om genstridighed i pædagogik for bæredygtighed. *Forskning og Forandring*, 2 (2).
- Iliopoulou, I. (2018). How young children think they can act for the environment: the case of forest and waste. *Education 3-13*, 46(3), 249–263.
- Ingold, T. (2018). *Anthropology: why it matters*. Cambridge: Polity Press.
- Jørgensen, N. J., Madsen, K. D., & Læssøe, J. (2017). Waste in education: the potential of materiality and practice. *Environmental Education Research*, 1–11.
- Jørgensen, N. J., & Nielsen, L. E. (2019). *Affaldssortering i københavnske skoler. Undersøgelse af betydningen af Københavns Kommunes indsatser for børn og voksnes affaldsnormer og praksisser*. Københavns Professionshøjskole
- Kawa, N. (2016). Shit. *Society for Cultural Anthropology, Lexicon for an Anthropocene Yet Unseen*. Københavns Kommune (2018). *Cirkulær København. Ressource- og Affaldsplan 2024*.

- Larkin, B. (2013). The politics and poetics of infrastructure. *Annual Review of Anthropology*, 42(1), 327–343. Annual Reviews.
- Latour, B. (2017). Anthropology at the Time of the Anthropocene: A Personal View of What Is to Be Studied. *The Anthropology of Sustainability* (pp. 35–49). New York: Palgrave Macmillan US.
- Latour, B. (2018). *Ned på jorden: hvordan orienterer vi os politisk?* København: Informations Forlag.
- Low, S. M., & Merry, S. E. (2010). Engaged Anthropology: Diversity and Dilemmas. *Current Anthropology*, 51(2), 203–226.
- Mannion, G., Fenwick, A., & Lynch, J. (2013). Place-responsive pedagogy: learning from teachers' experiences of excursions in nature. *Environmental Education Research*, 19(6), 792–809.
- Merleau-Ponty, M. (1945). *Phénoménologie de la perception*. Paris: Editions Gallimard.
- Metcalfe, A., Riley, M., Barr, S., Tudor, T., Robinson, G., & Guilbert, S. (2012). Food waste bins: Bridging infrastructures and practices. *Sociological Review*, 60(SUPPL.2), 135–155.
- Nelson, N. (2018). *Common Worlding Pedagogies: Cultivating the 'Arts of Awareness' with Tracking, Compost, and Death*. University of Victoria.
- Nielsen, G. B., & Jørgensen, N. J. (2018). Engagement beyond critique? Anthropological perspectives on participation and community. *Conjunctions. Transdisciplinary Journal of Cultural Participation*, 5(1), 1–13.
- Regeringen (2013). *Danmark uden affald – genanvend mere, forbrænd mindre*.
- Rubow, C. (2004). Samtalen. Interviewet som deltagerobservation. In K. Hastrup (Ed.), *Viden om verden: en grundbog i antropologisk analyse* (s. 227–245). København: Hans Reitzels Forlag.
- Rylko-Bauer, B., Singer, M., & Willigen, J. Van. (2006). Reclaiming Applied Anthropology: Its Past, Present, and Future. *American Anthropologist*, 108(1), 178–190.
- Scott, J. C. (2008). *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven: Yale University Press.
- Silo, N. (2011). Children's Participation in Waste Management Activities as a Place-Based Approach to Environmental Education. *Children, Youth and Environments* 21(1), 128–148.
- Somerville, M., & Williams, C. (2015). Sustainability education in early childhood: An updated review of research in the field. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 16(2), 102–117.
- Spradley, J. P. (1979). *The Ethnographic Interview*. Austin: Holt, Rinehart and Winston.
- Taylor, A. (2013). *Reconfiguring the Natures of Childhood*. New York: Routledge.
- Taylor, A., Pacinini-Ketchabaw, V., & Blaise, M. (2012). Children's Relations to the More-Than-Human World. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 13(2), 81–85.
- Trnka, S., Dureau, C. & Park, J. (2013). *Senses and citizenships: embodying political life*. New York: Routledge.
- Trnka, S., Dureau, C., & Park, J. (2013). Introduction. Senses and Citizenship. In S. Trnka, C. Dureau, & J. Park (red.), *Senses and Citizenship: Embodying Political Life*. New York: Routledge.
- Van Poeck, K., Læssøe, J., & Block, T. (2017). An exploration of sustainability change agents as facilitators of nonformal learning: mapping a moving and intertwined landscape. *Ecology and Society*, 22(2), art33.
- Vare, P., & Scott, W. (2007). Learning for a Change: Exploring the Relationship Between Education and Sustainable Development. *Journal of Education for Sustainable Development*, 1(2), 191–198.
- Wright, F. (2016). Resistance. In *Cambridge Encyclopedia of Anthropology*. <http://doi.org/10.29164/16resistance>